

dit, jako to může udělat přírodovědec, říká autor. Má-li někdo motiv či důvod něco udělat, neznamená to, že to udělá – zatímco přírodovědná vysvětlení stojí na tom, že pozorování určitého stavu věcí nás (známe-li přírodní zákonitosti) nutně vede k předpovědi jiného stavu věcí. Ani když se vzdáme snahy redukovat společenské jednání na fyzické pochody a uznáme potřebu vykládat je z institucí, nemůžeme údajně aplikovat model přírodních věd: naše instituce jsou ovlivněny naší situací ve fyzickém světě a společstvím druhých; při jejich výkladu je tedy totožnost vykládaných jevů podstatně určena institucemi, na nichž se podílí ten, kdo je vykládá. Společenské jevy se prý podstatně liší od jevů přírodních v tom, že je dokáže identifikovat jenom ten, kdo se na nich podílí. Rozumět nějakému jednání, tedy vidět jeho smysl, znamená podle Winche situovat je do sítě důvodů, motivů a závazků, což vyžaduje jeho zasazení do institucí, na nichž se podílí sám interpret. Záměr porozumět určitému jednání tudíž někdy může na interpreta klást nárok, aby se naučil podílet na institucích, jež mu byly dosud cizí.

Snad takový stručný nástin zaměření knihy k jejímu uvedení postačí. Je tenká, napsaná elegantním jasným stylem, nezatíženým technickým žargonem. Překlad je srozumitelný a pokud někde klopýtne, je to vždy zjevně dáno poctivou snahou o přesnost, což je třeba ocenit, i kdyžby její výsledky občas budily pozornost. Jeden případ nedokáži nezmínit. Asi není vhodné překládat „rule-following“, respektive frázi „to follow a rule“, jako „následování pravidla“. Češi se přece pravidly *řídí*, zatímco *následovat* mohou nanejvýš příkladů.

Petr Glombíček

Donald Davidson: Subjektivita, intersubjektivita, objektivita

Preložili J. Kolář a T. Marvan, *Filosofia*, Praha 2004, 280 s.

Donald Davidson je prítomný aj v domácom prostredí, lebo v roku 1997 ARCHA v edícii *Filosofia* do vrecka vydala súbor statí s názvom *Čin, myseľ, jazyk*. Napriek tomu je Davidsonovo dielo, ktoré výrazne ovplyvnilo podoby a témy najmä anglosaskej filozofie, ale aj iné odbory, napr. lingvistikú, teóriu literatúry, umenovedu, recipované v našom kontexte len útržkovito a nesústavne, ba neraz sa „osvojuje“ aj spôsobom celkom neprímeraným: asimilovaním fráz, celkom na hlavu postavených nepochopených tém a pojmov, akými sú princíp charity, anomálny monizmus, radikálna interpretácia, vzťah medzi významom, poznaním a pravdou, neurčitost' interpretácie, dichotómia schémy a obsahu, koherenčná koncepcia poznania, Great Fact, intencie vs. konvencie výpovedí, pripisovanie propozíčných postojov atď. Porozumieť Davidsonovým ideám a argumentácii v prospech ponúkaných riešení v otázkach poznania, jazyka, mysle, sémantiky a teórie konania, filozofie mysle totiž predpokladá solídne znalosti najmä analytickej filozofie, logiky a jej nástrojov, prostredníctvom ktorých sa artikulujú problémy a východiská riešení. A podmienka sine qua non je oboznámenosť s prácami W. V. O. Quina, Davidsonovho učiteľa. Istá nepreniknuteľnosť pre našinca

je spôsobená aj Davidsonovým elegantným, vybrúseným, ale nanajvýš idiomatickým jazykom, čo samo osebe predstavuje tvrdý prekladateľský oriešok.

Český prekladateľský tandem Jan Kolář a Tomáš Marvan odvodili skvelú prácu a taktó má čitateľ/ka k dispozícii v porovnaní so slovenským výberom komplexnejšie a čitateľnejšie dielo, navyše pokrývajúce základne tematické oblasti Davidsonovho záujmu, totiž propozičné poznanie trojakého druhu: poznanie vlastnej mysle, poznanie iných myslí a poznanie spoločne zdieľaného prostredia. Každá oblasť poznania sa vyznačuje vlastnými znakmi a spoločne majú to, že ich pravdivosť nezávisí od toho, či ich za pravdivé pokladáme.

D. Davidson v sumarizujúcom a jasnom úvode formuluje svoje nosné témy, kľúčové problémy a jasne artikuluje svoje prístupy a riešenia. V časti SUBJEKTIVITA je zahrnutých šesť esejí (*Autorita prvej osoby, Jak poznat vlastní mysl, Mýtus subjektivního, Čím se mysl zabývá?, Indeterminismus a antirealismus, Neredukovatelnost pojmu já* (s. 17 – 113)). V druhej kapitole INTERSUBJEKTIVITA sú obsiahnuté state *Živočiškové rozumní, Druhá osoba, Zrod myšlení* (s. 114 – 155). V tretej kapitole OBJEKTIVITA sú state *Koherenční teorie pravdy a poznání, Post scriptum, Empirický obsah, Epistemologie a pravda, Externalizovaná epistemologie, Tři druhy poznání* (s. 159–249).

Asymetria medzi pripisovaním propozičných postojov vlastnému ja a iným osobám a hľadanie riešenia, ktoré blokuje skeptické pochybnosti o autorite prvej osoby, sa tematizuje v prvej stati, pričom Davidson upozorňuje na rozdiely, na ktoré narazíme, ak máme do činenia s vlastnými mentálnymi stavmi a propozičnými postojmi, lebo autorita prvej osoby má v nich rôznu váhu a prejavy (s. 18). Hoci v nadväznosti na Wittgensteina konštatuje, že súdy o vlastných mentálnych stavoch nevyžadujú pozorovanie, nevysvetľuje to autoritu prvej osoby, ktorú odvodzuje z fungovania jazyka a interpretácie. Pokiaľ je správanie interpretovateľné slovami, ktoré pôvodca používa, slová znamenajú to, čo chce, aby znamenali. To je zakotvené v povahe interpretácie, hovoriaci väčšinou vie, čo jeho slová znamenajú. „Platí tudiž i předpoklad – nevyhnutelný předpoklad – že mluvčí obvykle ví, co jeho slova znamenají. Platí tudiž i předpoklad, že pokud ví, že má určitou větu za pravdivou, ví i co si myslí“ (s. 30). Podrobnejším rozvíjaním argumentov na zdôvodnenie argumentov v prospech autority prvej osoby pri pripisovaní mentálnych stavov, presvedčení, propozičných postojov sa zaoberá rozsiahla stať *Jak poznat svou vlastní mysl* a jedným z pilierov argumentácie je téza, že treba rezignovať na intencionálne objekty, na entity, ktoré akoby mala myseľ bezprostredne pred sebou. Autoritu prvej osoby neohrozuje ani skutočnosť, že obsahy mysle, propozičné postoje sa nedajú objasniť kauzálnne, pomocou fyzických, konekcionistických, komputačných, syntaktických a iných materiálnych procesov, a to, že naše myšlienky sú čiastočne určené niečím externým. Lenže nejestvuje predmet, „ktorý by bol tým, čím sa javí, a javil by sa tým, čím je“, t. j. propozície nemôžu určovať obsah myslenia a zároveň byť subjektívne sprostredkované a zabezpečené. Mentálne stavy sú sčasti určené svojou genézou, ale to nemá vplyv na autoritu prvej osoby. „Jakmile se jednou vzdáme mýtu subjektivna, myšlenky, že myšlení vyžaduje mentální předměty, autorita první osoby, sociální povaha jazyka a vnější determinanty myšlení a významu půjdou přirozeně ruka v ruce“ (s. 53). Demontáž subjektivity v nadväznosti na eliminovanie

objektov mysle a pasívneho chápania mysle ako diváka pred vnútorným divadlom, pričom sa akcentuje, že demarkačná čiara medzi neinterpretovanou skúsenosťou a pojmovou schémou je falošná dilema a poznanie nepotrebuje mediátorov, nech by už túto úlohu mali plniť zmyslové dáta, qualia, alebo „surové“ nespracované pocity, hoci myseľ ostáva spojená so subjektivitou v tom zmysle, že myšlienky sú súkromné, t. j. patria len jednej osobe a platí asymetria v pripisovaní mentálnych stavov. Ale sama možnosť myslenia predpokladá spoločne zdieľané normy pravdy a objektivity. Tieto problémy sa artikulujú v stati *Mýtus subjektívneho*. Nové argumenty a príklady naznačených tvrdení o povahe mysle, subjektivity sa tematizujú v kapitolke s názvom *Čím sa myseľ zabýva? Stat' Indeterminismus a antirealismus* Davidson venuje kritike názoru D. Dennetta, že realnosť mentálneho spochybňuje neurčitost' prekladu a neredukovateľnosť mentálneho slovníka. Východisko vidí v triangulácii, t. j. vo väzku kauzálnych vzťahov medzi reakciami dvoch alebo viacerých bytostí na zdieľané stimuly vo svete. V kapitolke *Neredukovateľnosť pojmu Ja* sa rozvíja idea ostenzie ako nástroja, ktorý zjednocuje tri druhy poznania: poznanie obsahu vlastnej mysle, poznanie iných myslí a zdieľaného sveta. Vedomie seba samého a autorita prvej osoby neznamená, že moje usudzovanie je náhodné a subjektívne. Sformovali sa v sociálnom prostredí a to sprostredkuje objektivitu mojich presvedčení a intersubjektívita je takto zdrojom objektivity.

V druhej časti knihy sa analyzujú a charakterizujú problémy vzťahu medzi jazykom a myslením a rozoberá sa racionalita (*Živočíchové rozumní, Druhá osoba*). Z neodmysliteľnej spojitosti jazyka s myslením však neplynie, že existencia jednotlivej myšlienky je viazaná na vetu, ktorá ju reprezentuje (s. 122). Na to, aby niekto mal pojem presvedčenia, je nevyhnutné prekvapenie, komunikácia, a to, čo vieme o tvoroch, akými sme. Veľký priestor venuje Davidson rozboru tézy o sociálnej povahe jazyka, t. j. téze, že nejestvuje nejaký hotový význam, ktorý si osvojujem, a že v triangulácii dochádza k naplneniu aktu, ktorým sa jazyku udeľí obsah. V tejto súvislosti analyzuje tiež dôsledky tejto tézy pre epistemológiu, filozofiu mysle, jazyka a podmienky úspešnej komunikácie. Diskusia o týchto problémoch vedie Davidsona k tomu, že o pojme súkromného jazyka tvrdí: „Podle mne je jím míněn nikoli jazyk, kterým mluví pouze jedna osoba, ale jazyk, jemuž pouze jedna osoba rozumí“ (s. 137). Prvý jazyk, ktorým hovoríme, nikdy nemôže byť súkromný, lebo mu nemôže rozumieť len jedna bytosť. V tomto bode je Davidson zajedno s Kripkem aj Wittgensteinom, ale jeho argument sa týka iného aspektu sociálnosti jazyka, ktorý spája s interakciou aspoň dvoch hovoriacich vzájomne sa interpretujúcich interpretátorov. A túto skutočnosť Davidson vzťahuje nielen na jazyk, ale aj na myslenie vôbec.

V kapitolke *Zrod myšlení* sa hľadá odpoveď na otázku, ako opísať prechod od predjazykovej etapy vo vývoji, od batolaťa k dieťaťu disponujúcemu myslením, propozícnymi postojmi a jazykom. Davidson tvrdí, že sa tento prechod nedá postihnúť a že nemáme preň slovník. Predkladá však návrh, ako by sa dala využiť sémantika pre rôzne druhy jazykov (sémantika jazyka zloženého len z vlastných mien a predikátov, jazyk po pridaní spojok, kvantifikátorov), a podčiarkuje analógiu s meraním, aby dospel k tvrdeniu, že analógia sémantiky a teórie merania poskytuje možnosť rozlíšiť úroveň vývoja jazyka na objektívnom základe.

Kontroverzná stať z roku 1981 *Koherenčná teória pravdy a poznání*, ktorá vyvolala mnoho kritiky a nepochopenia a vyniesla autorovi prívlastok neopragmatistu, je tiež zaradená do výberu. Podľa mnohých Davidson akoby neprispioval relevantnosť vnímaniu a skúsenosti pri našom utváraní presvedčení, hoci sa po publikovaní state a po reakciách, ktoré vzbudila, usiloval precíznejšie formulovať zámer: Svet našich presvedčení je kauzálne spojený s externým svetom a medzi mysľou a svetom niet nijakých epistemických mediátorov. *Post scriptum* z roku 1987 koriguje aj predstavy o jeho chápaní pravdy, ktorú korešpondenčné teórie a sčasti koherenčná teória separujú od presvedčenia, a tvrdí, že nemal svoju pozíciu označiť ako koherenciu. Obhajuje pritom Quinovu naturalizovanú epistemológiu proti Rortyho postoju, že tento prístup definitívne vyradí z hry skeptika, pokiaľ ide o význam a propozičné postoje. Problematika základov empirického poznania a ohliadnutie sa za tým, aké epistemologické dôsledky vyplývajú z verifikačnej koncepcii významu u Neuratha a Schlicka, ich polemiku so zreteľom na koherenciu, sa tematizujú v časti *Empirický obsah*. Kým logickí empiristi hovorili o vetách alebo výrokocho, podľa Davidsona treba hovoriť o presvedčeniach s korelujúcimi vetami, ktoré niekto pokladá za pravdivé a ktoré sú interpretované (s. 197). Davidson konštatuje, že nijaký základný typ evidencie, o ktorú by sme sa mohli oprieť pri poznaní sveta, nejestvuje. Na rozdiel od Neuratha, Carnapa a Hempela formuluje aj odpoveď na otázku, prečo ho nemožno nájsť, a hovorí, že z kauzálneho mosta medzi našimi presvedčeniami a svetom netreba robiť epistemologický most (s. 203). Davidsonovo chápanie pravdy je neepistemologické, pravda nie je epistemologická, lebo jediné, čo sa o nej dá povedať, je to, že chceme len vysvetliť naše pochopenie jazyka. Pojem objektívnej pravdy možno odvodiť len z komunikácie, takže poznanie iných myslí je nevyhnutné pre každý iný typ poznania; situácia je teda obrátená vzhľadom na líniu, ktorá sa vinie od Descarta. Lenže poznanie v tretej osobe je možné, len ak poznáme spoločné prostredie. V stati *Externalizovaná epistemologie* Davidson analyzuje aj niektoré formy externalizmu a koriguje varianty percepčného aj sociálneho externalizmu. Najkoncíznejšiu podobu má Davidsonov projekt v stati *Tri druhy poznání*, ktorá dokonale premostňuje jeho idey o triangulácii a zreteľne ukazuje, že medzi poznaním vlastnej mysle, sveta a iných myslí nejestvujú ani logické, ani epistemologické bariéry. „Tri druhy poznání tvoří jakousi trojnožku; když kteroukoli z těchto noh odstraníme, zbývající části se zhroutí“ (s. 240). Túto stať je asi najvýhodnejšie čítať ako prvú – napokon nám to radí tak aj sám Davidson.

Hoci o prekladoch, aj o tých najvydarenejších sa tvrdí, že zstanú i pri najlepšej vôli len krásne tkanými kobercami z druhej strany, prekladateľa J. Kolár a T. Marvan dokonale prenikli do Davidsonovho myslenia a jazyka pôvodiny. A tak máme možnosť hlbšie vniknúť do finesy a rafinesy, do jemných významových odtienkov Davidsonovho uvažovania o troch druhoch propozičného poznania. Toto preniknutie v nás vyvoláva pocit, že nevyhnutne zaostávame za jemnosťami autorovho myslenia a argumentácie, čo volá po urýchlenej náprave. Súbor statí by bolo treba využiť v doktorandskom štúdiu, lebo možno na nich exemplifikovať schopnosť argumentovať za a proti predpokladom a tvrdeniam, ktoré patria k základnej výbave filozofie mysle a jazyka, s relevantným dopadom a dosahom pre teóriu poznania.

Tatiana Sedová